

MONEDA ANTICĂ DE AUR DIN COLECȚIA NUMISMATICĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ ZALĂU

EMANOIL PRIPON*

REZUMAT: Prin modesta contribuție de față ne propunem să prezentăm monedele antice de aur din colecția Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău. Patru dintre cele cinci monede au fost introduse în circuitul științific de-a lungul timpului, iar una este inedită. Câteva dintre ele nu au beneficiat de condiții grafice deosebite la publicare (în special fotografii color), de aceea am considerat utilă prezentarea lor într-o formă care să le pună cât mai bine în valoare calitățile estetice. Piese aduse în discuție sunt deja etalate în expoziția de bază a Muzeului Județean de Istorie și Artă din Zalău și urmează să fie propuse pentru clasarea în categoria tezaur.

CUVINTE-CHEIE: monede din aur, monede antice, aureus, solidus.

SUMMARY: Through modest contribution we intend to present ancient coins in the County Museum's collection of History and Art from Zalău. Four of the five coins were introduced in scientific circuit over time, and one is unique. Some of them did not have outstanding graphics upon publishing conditions (especially color photographs), so I considered it useful to them in a form that will be placed as well worth the aesthetic qualities. The pieces brought to the discussion are already arranged in the basic exhibition of the Museum of history and art of the county from Zalău and to be proposed for ranking in the category of Treasury bills.

KEYWORDS: gold coins, ancient coins, aureus, solidus.

Patrimoniul numismatic al Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău include și un număr de cinci monede antice din aur de factură romană imperială. Patru dintre ele au fost descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice de la Moigrad-Porolissum și Buciumi, iar a cincea în mod întâmplător la Doba Mare, comuna Dobrin, județul Sălaj. Cronologic, monedele au fost emise în două perioade de timp distincte, respectiv a doua jumătate a secolului I d. Chr. și prima jumătate a secolului V d. Chr. Cele patru monede romane imperiale au fost emise în a doua jumătate a secolului I d. Chr., și au ajuns în Dacia odată cu masa monetară intrată în provincie după cucerire. Așa cum se știe, *aureii* emiși pe parcursul secolelor II – III d. Chr. constituie descoperiri de excepție (rarissime) în siturile din Dacia romană. Acest fapt se poate datora pe de-o parte valorii în sine – ceea ce i-a determinat pe posesori să fie mai atenți pentru a nu le pierde, a valorii intrinseci a materialului în timpurile moderne, dar și o posibilă difuziune mai mică a acestui nominal (pentru segmentul cronologic amintit) în provincia Dacia¹. Trei dintre monede au fost publicate anterior. Mai exact, este vorba despre un *aureus* de la Vespasian descoperit la Buciumi² și două piese descoperite la Moigrad-Porolissum: un *aureus* emis de Nero, ce provine din amfiteatru³ iar un altul emis de Vespasian pentru Domițian (*Caesar*), descoperit în templul zeului Iupiter Dolichenus⁴. A patra monetă descoperită până în acest moment la Moigrad-Porolissum – tot un *aureus*, este inedită. Descoperirea se datorează regretatului

* Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, județul Sălaj, emanoilprapon@yahoo.com

¹ Găzdac 2002, p. 67.

² Chirilă *et al.* 1972, p. 94, nr. 19. Găzdac, Pripon 2012, p. 17, p. 34, nr. 39, p. 121, pl. I, nr. 12.

³ Găzdac, Gudea 2006, p. 24, p. 58, nr. 4, p. 119, nr. 75; Pripon 2014, p. 19.

⁴ Gudea, Tamba 2001, p. 39, nr. 1; Găzdac, Gudea 2006, p. 24, p. 64, nr. 1, p. 176, pl. IV, nr. 143; Pripon 2014, p. 10.

coleg Al. V. Matei. Acest *aureus* provine din așezarea civilă (oraș) și a fost emis tot de către Vespasian pentru Domițian (*Caesar*). Cea de-a cincea monedă din aur pe care o aducem în discuție, este un *solidus* emis de Teodosius II (408–450)⁵. La numărul acestor monete din aur ar mai putea fi adăugată o descoperire de dată mai recentă (2013) de la Porolissum-Sub Ferice/*Drumul Vacilor*. Practic, este vorba despre un denar emis de Hadrian, *placat cu foiță de aur*⁶, o piesă care putea trece în epoca romană drept *aureus*, cu precădere în cadrul relațiilor comerciale cu locuitorii din *Barbaricum*. Piesa respectivă nu face obiectul acestei prezentări.

Ce anume ne-a determinat să prezentăm și sub această formă cele cinci piese numismatice cu valoare patrimonială deosebită? Cu toate că – așa cum s-a afirmat la început, patru din cele cinci monede au fost introduse în circuitul științific, câteva dintre aceste valori numismatice nu au beneficiat însă de condiții grafice/editoriale pe măsură. Iată de ce considerăm utilă prezentare lor într-o formă editorială prin care să fie pe deplin valorizate și din punct de vedere estetic. Un alt motiv pentru care s-a decis publicarea în forma de față a celor cinci exponate de excepție etalate deja în expoziția de bază a MJIA Zalău, este iminența declanșării procedurilor de clasare, cu propunerea de încadrare a lor în categoria *tezaur*.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR:

1. NERO (Foto 1).

Nominal: aureus

Axa: 6; D: 18,4 mm; G: 7,1 g.

Monetăria: Roma

Datare: 64–65

Av: NERO CAESAR – AVGVSTVS

Cap laureat, dreapta.

Rv: AVGVSTVS – AVGVSTA

Nero în picioare, spre stânga, coroana radiată și togă, ține patera și sceptrul; Poppea spre stânga, ține patera și *cornucopiae*.

Determinator: RIC, I, 44

Context: MOIGRAD-POROLISSUM 1985, S 4, m 16–20.

MJIAZ, c.c. 8/1985.

Bibliografie: Gudea *et al.* 1986, p. 137; Pripon 2014, p. 19; Găzdac, Gudea 2006, p. 24; p. 58, nr. 4, p. 119, nr. 75.

2. VESPASIANVS (Foto 2).

Nominal: aureus

Axa: 6; D: 18,8 mm; G: 6,1 g.

Monetăria: Roma

Datare: 73

Av: IMP CAES VESP AVG P M COS IIII CEN

Cap laureat, dreapta.

Rv: PAX – AVG

Pax stă în picioare, spre stânga, ține caduceul la un tripod și ramura de măslin.

Determinator: RIC, II, 1, 521

Context: BUCIUMI 1968, baraca 5, – 0,80 m, faza Ib.

MJIAZ, c.c. 33/1968.

Bibliografie: Chirilă *et al.* 1972, p. 94, nr. 19; Găzdac, Pripon 2012, p. 17, p. 34 nr. 39.

⁵ Lucăcel 1968, p. 18, p. 35, pl. VIII, nr. 55.

⁶ Opreanu *et al.* 2014, p. 191; Opreanu, Lăzărescu, 2015, p. 130, 134–135.

3. VESPASIANVS: *Domitianvs caesar* (Foto 3).

Nominal: aureus

Axa: 6; D: 20,0 mm; G: 7,0 g.

Monetăria: Roma

Datare: 76

Av: CAESARAVGF – DOMITIANVS

Cap laureat, dreapta.

Rv: fără legendă

Cornucopiae; în câmp COS IIII

Determinator: RIC, II, 237

Context: MOIGRAD-POROLISSUM, Templul zeului Iupiter Dolichenus 1999, încăperea a (caseta K1, m. 3,00/3,50, – 2,05 m).

MJIAZ, c.c. 278/2000.

Bibliografie: Gudea, Tamba 2001, p. 39, nr. 1. Găzduc, Gudea 2006, p. 24; p. 64, nr. 1; p.176, pl. IV, nr. 143. Pripon 2014, p. 10.

4. VESPASIANVS: *Domitianvs caesar* (Foto 4).

Nominal: aureus

Axa: 7; D: 18,4 mm; G: g.

Monetăria: Roma

Datare: 79

Av: CAESAR AVG F DOMITIANVS COS VI

Cap laureat, dreapta.

Rv: PRINCEPS – IVVENTVTIS

Vesta șade stânga, ține *palladium* și sceptrul

Determinator: RIC, II, 244

Context: MOIGRAD-POROLISSUM, Oraș/Sub Bisericuță, 2002, caseta nr. 5, latura estică, m: 3, – 0,20 m, (“dintr-o pată de pământ negru”).

MJIAZ, c.c. 871/2002.

Bibliografie: INEDIT.

5. THEODOSIU II (Foto 5).

Nominal: solidus

Axa: 6, D: 22,01 × 20,02 mm, G: 4,51 gr.

Monetăria: Constantinopol

Datare: 441- 450

Av: D N THEODOSI – VS P F AVG

Bust cu cască și armură, întors trei sferturi spre dreapta. Ține lancea pe umăr și un scut decorat cu un călăreț.

Rv: IMP XXXX II COS – XVII P P

Constantinopolis pe tron spre stânga, ține globul cruciger și sceptrul. Piciorul stâng pe o proră. Lângă tron un scut. În câmp o stea.

COMOB

Determinator: RIC, X, 285

Context: descoperire întâmplătoare efectuată la Doba Mare la locul numit *Lighet*, com Dobrin, jud. Sălaj.

MJIAZ, c.c. 2/1958.

Bibliografie: Lucăcel 1968, p. 18, p. 35, pl. VIII/55.

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

Acta MP	Acta Mvsei Porolissensis, 1977 .
c.c.	completarea colecției (MJIA Zalău).
MJIAZ	Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
RIC	The Roman Imperial Coinage, London, 1923–.

BIBLIOGRAFIE

Chirilă <i>et. al.</i> 1972	E. Chirilă, N. Gudea, V. Lucăcel, C-tin Pop, <i>Castrul roman de la Buciumi</i> , Cluj-Napoca, 1972.
Găzdac 2002	C. Găzdac, <i>Circulația monetară în Dacia și provinciile învecinate de la Traian la Constantin I</i> , Cluj-Napoca, Editura Nerea Mia Napocae, 2002.
Găzdac, Gudea 2006	C. Găzdac, N. Gudea, <i>Porolissum</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2006.
Găzdac, Pripon 2012	C. Găzdac, E. Pripon, <i>Castrul auxiliar de la Buciumi</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012.
Gudea <i>et al.</i> 1985 N.	Gudea, E. Chirilă, Al. V. Matei, I. Bajusz, D. Tamba, <i>Raport preliminar în legătură cu cercetările arheologice executate la Moigrad (Porolissum) în anii 1983–1985</i> , în <i>Acta MP</i> , X, 1985, p. 119–155.
Gudea, Tamba 2001	N. Gudea, D. Tamba, <i>Despre templul zeului Iupiter Dolichenus din municipium Septimium (Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman, III)</i> , Zalău, 2001.
Lucăcel 1968	V. Lucăcel, <i>Muzeul Zalău. Catalogul colecției de monete antice</i> , Zalău, 1968.
Opreanu <i>et al.</i> 2014	C. H. Opreanu, V-A. Lăzărescu, C. Onofrei, D. Blaga, D. Deac, M. Gui, H. Pop, <i>Porolissum, punct Sub Ferice/Drumul Vacilor</i> , în <i>Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2013</i> , Oradea, 2014, p. 191.
Opreanu, Lăzărescu 2015	C. H. Opreanu, V-A Lăzărescu, <i>Roman Frontier Marketplace at Porolissum in the Light of Numismatic Evidence</i> , Cluj-Napoca, Zalău, Editura Mega, Editura Caiete Silvane, 2015.
Pripon 2014	<i>Moneda romană de la Porolissum (Ghid de prezentare generală)</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

LIST OF PICTURES

- Picture 1. *Aureus*, Nero – obverse/reverse
 Picture 2. *Aureus*, Vespasianus – obverse/reverse.
 Picture 3. *Aureus*, Vespasianus: Domitianus (*Caesar*) – obverse/reverse.
 Picture 4. *Aureus*, Vespasianus: Domitianus (*Caesar*) – obverse/reverse.
 Picture 5. *Solidus*, Theodosius II – obverse/reverse.

Foto 1. *Aureus* emis de Nero – avers/revers.

Foto 2. *Aureus* emis de Vespasian – avers/revers.

Foto 3. *Aureus* emis de Vespasian pentru Domițian (*Caesar*) – avers/revers.

Foto 4. *Aureus* emis de Vespasian pentru Domițian (*Caesar*) – avers/revers.

Foto 5 . *Solidus* emis de Theodosius II – avers/revers